

TJAŠA JAKOP

SLOVENSKI ISTRSKI LINGVISTIČNI ATLAS (SiLA) 1: VREMENSKE RAZMERE, GEOMORFOLOGIJA, OBIČAJI IN INSTITUCIJE, TELO IN BOLEZNI (2024)

COBISS: 1.19

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.11](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.11)

Suzana Todorović, *Slovenski istrski lingvistični atlas 1: vremenske razmere, geomorfologija, običaji in institucije, telo in bolezni*, Koper: Libris – Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 2024, 774 str.

Dr. Suzana Todorović (1979) že več kot desetletje zelo intenzivno in sistematično raziskuje slovenska in beneška istrska narečja v Istri. Rezultati njenih raziskav so objavljeni v več znanstvenih monografijah: *Narečno besedje piranskega podeželja* (2014), *Šavrinsko in istrsko* (2016), *Narečna raznolikost v okolici Kopra* (2017), *Raznovrstnost narečnih govorov na Koprskem* (2018), *Istrobeneščina v krogu drugih jezikov in govorov v slovenskih obmorskih krajih* (2019), *Narečje ter ljudsko glasbeno in plesno izročilo v Dekanih z okolico nekoč in danes* (2020), *Narečje, življenje in hišna imena v treh istrskih krajih* (2021). Pripravila je tudi tri atlase istrskobeneškega narečja: *Istrskobeneški jezikovni atlas severozahodne Istre 1, 2 in 3* (2019, 2020 in 2022), kjer je v dvanajstih raziskovalnih točkah (devetih istrskobeneških, kjer je materni jezik danes še redkih starih prebivalcev izključno istrska beneščina, in v treh istrskoslovenskih, t. i. kontrolnih točkah) na 1541 jezikovnih kartah predstavila bogato narečno gradivo.

Pred nami pa je že nov atlas – nova monografija te pronicljive in plodne raziskovalke ter poznavalke istrskih narečij. Tokrat je v atlas s pomenljivo kratico SiLA (za *Slovenski istrski lingvistični atlas*) zajela območje govora slovenskega istrskega narečja v Istri, v vaseh, ki se razprostirajo (od zahoda proti vzhodu) od neposrednega zaledja Kopra, Izole, Pirana in Ankarana do Kraškega roba ter (od severa proti jugu) približno od severnega roba Istre v Italiji do slovensko-hrvaške meje. V atlas je vključenih trideset raziskovalnih in kontrolnih točk na območju slovenske, hrvaške in italijanske Istre. 22 krajev oz. raziskovalnih točk sodi v slovensko istrsko govorno območje (po abecednem vrstnem redu: Abitanti, Bertoki, Boršt, Črnotiče, Dekani, Dragonja, Gračišče, Gradin, Krkavče, Mačkolje (v Italiji), Marezige, Nova vas nad Dragonjo, Podgorje, Pomjan, Puče, Rakitovec, Sveti Anton, Šared, Škofije, Šmarje, Tinjan in Zazid), sedem krajev (kontrolnih točk)

pripada istrskobeneškemu jezikovnemu arealu (Bertoki, Izola, Koper, Piran, Sečovlje, Buje (na Hrvaškem), Milje (v Italiji), kontrolna točka Kućibreg (na Hrvaškem) pa sodi v čakavsko istrsko govorno območje. Večino krajev je avtorica popisala prvič, za pet od njih (to so Dekani, Podgorje, Krkavče, Pomjan in Rakitovec) pa je v petdesetih letih 20. stoletja po vprašalnici za *Slovenski lingvistični atlas* (SLA) gradivo zbral in popisal dialektolog Tine Logar, saj so del mreže SLA.

Nova znanstvena monografija – prva v nizu slovenskih istrskih jezikovnih atlasov – predstavlja izbrano besedje iz semantičnih polj vremenske razmere, geomorfologija, običaji in institucije ter človeško telo in bolezni. Zaradi velikega obsega zbranega besedja bodo jezikovne (leksikalne) karte objavljene v ločenih publikacijah (avtorica načrtuje še dve). Jezikovne karte (vseh je 569) kažejo, da meja slovenskega istrskega narečja, ki na dosedanjih kartah slovenskih narečij sega do morja, ne ustreza narečni oz. jezikovni stvarnosti: slovenski šavrinski in rižanski govor namreč nikoli nista bila materni jezik avtohtonega prebivalstva obalnih mest in krajev.

Avtorica (kot že v monografiji *Šavrinsko in istrskobeneško besedje na Piranskem* iz leta 2015) tudi v novi monografiji ponovno predlaga, da se s karte slovenskih narečij izključi (oz. posebej označi) istrskobeneški jezikovni areal, ki vključuje kraje Kolomban, Ankaran, Koper, Izola, Piran, Strunjan in Sečovlje z bližnjo okolico. Narečno dvojezične kraje, kot so Cerej, Premančan, Hrvatini, Kampel, Bertoki in Dragonja, pa vanj – zaradi (so)obstoja slovenskega narečja – lahko umestimo (v teh krajih namreč obstajata obe narečji, zato jih avtorica obravnava kot istrskoslovenske točke atlasa in obenem kot kontrolne (istrskobeneške) točke). Zahodno mejo slovenskega narečja v Istri bi bilo zato ustrezneje postaviti po črti Cerej–Hrvatini–Bertoki–Kampel–Šared–Dragonja in ne vse do morja. Na novi *Karti slovenskega istrskega narečja*, ki ima oporo v terenskih raziskavah in poglobljenem proučevanju istrskih govorov, avtorica na novo določi območje šavrinskega in rižanskega podnarečja.

V uvodnih poglavjih (*Uvod, Jezikovna podoba slovenskega dela Istre skozi čas, Raziskovanje slovenskega istrskega narečja in njegovi prikazi na jezikovnih zemljevidih*) je razložen fenomen t. i. slovenskega istrskega narečja v slovenski Istri. Sledita poglavji *Nova dialektološka spoznanja* ter *Opis geolingvistične raziskave in predstavitev narečnega gradiva*, v katerih avtorica razloži, kako je potekala določitev meje med istrskoslovenskim in istrskobeneškim jezikovnim arealom. Opirajoč se na dejansko stanje na terenu in upoštevajoč zgodovinske podatke o poselitvi Istre je bila posebno pozorna na narečno dvojezične kraje, kjer soobstajata obe istrski narečji – slovensko in italijansko. Temu sledijo še poglavja *Raziskovalne točke in čas raziskave, Kartografski prikaz narečnega izrazja* ter *Namesto zaključka, nadaljevanje*; slednje napoveduje nadaljnje zvezke atlasov SiLA. Čisto na koncu je avtorica dodala še stvarno in imensko kazalo ter kazalo jezikovnih kart.

Prikazano kartirano gradivo odraža preteklo in sedanje stanje narečij v slovenski Istri, ki ga že stoletja sooblikujeta dve narečji z različno genezo. Areal nam nakazuje

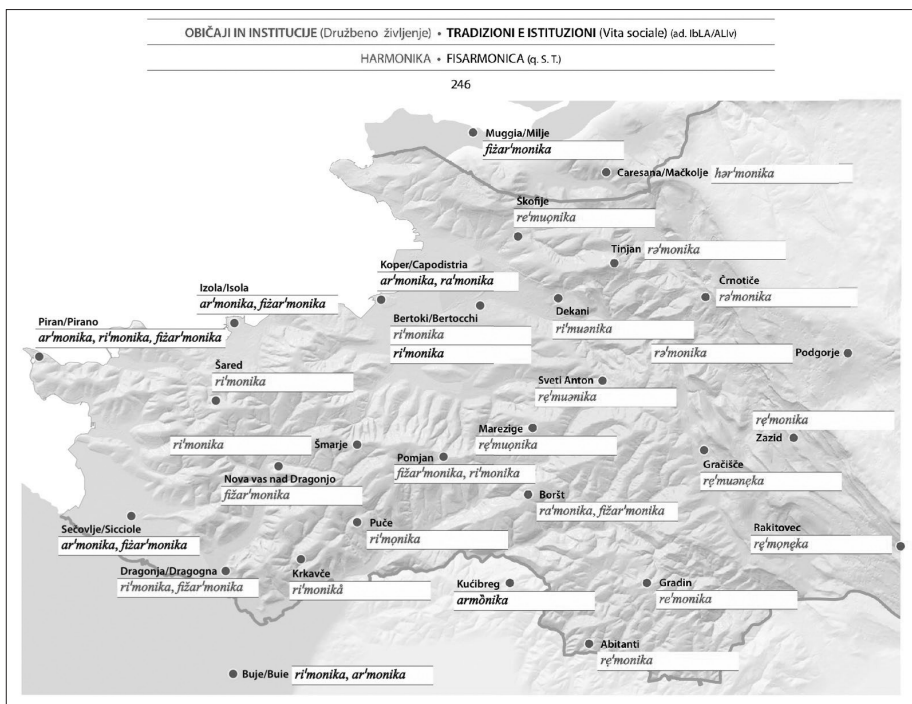
že samo besedišče na kartah: mejna točka Milje ima npr. romanski oz. istrskobeneški izraz za oblak (*'nuvolo*), medtem ko v vseh ostalih krajih najdemo slovanskega oz. slovenskega (npr. Škofije *ub'lak*, Tinjan *uob'lak*, Bertoki *ob'lak*, Krkavče *ub'lāk*, Abitanti *ob'lāk*, Rakitovec *ub'lak*), v obalnih mestih (npr. v Kopru) pa spet najdemo istrskobeneški leksem *'nuvolo*. Za pomen 'roka' imamo v mejni točki Milje npr. romanski oz. istrskobeneški izraz (*man*), v ostalih krajih slovanski oz. slovenski leksem (npr. Škofije *'ruoka*, Tinjan *'roka*, Bertoki *'roka* in *man*, Krkavče *'rokā*, Abitanti *'roka*, Rakitovec *'roka*), v obalnih mestih (npr. v Kopru) pa pričakovani istrskobeneški leksem *man*. Za pomen 'ustnica' imamo v mejni točki Milje npr. romanski oz. istrskobeneški izraz (*'labro*), v ostalih krajih slovanski oz. slovenski (ali iz nemščine prevzeti) leksem (npr. Škofije in Tinjan *'suopca*, Sveti Anton *ž'nablā*, Šmarje *mu'žon*, Krkavče *'čynkā*, Abitanti *t'ropce* (mn.), Rakitovec *t'roboc*), v dvojezičnih krajih istrskobeneški in istrskoslovenski izraz (npr. Bertoki *ž'nabel* in *'labro*), v obalnih mestih (npr. v Kopru) pa istrskobeneški leksem *'lavro* oz. *'labro*.

Zbiranje narečnega gradiva, njegova znanstvena obravnava in objavljanje so na jezikovno in narečno mešanih področjih še posebej pomembni, saj se tu narečja in jeziki spreminjajo hitreje ali celo tonejo v pozabo oz. izumirajo. Istrskobeneško narečje je z množičnim izseljevanjem avtohtonega romanskega mestnega prebivalstva po koncu druge svetovne vojne izgubilo kar 90 odstotkov svojih govorcev, za današnja slovenska istrska narečja pa avtorica ugotavlja, da je zanje značilno postopno opuščanje značilnosti posameznih narečnih govorov, in opozarja na izginjanje (zadnjih) narečnih govorcev, zato je bilo raziskovanje pogosto zelo zahtevno. V *Uvodu* (str. 9–10) zapiše: »Z doslednim in kontinuiranim raziskovanjem smo zaradi tega želeli zapisati še ohranjene narečne posebnosti. V prihodnjih desetletjih bomo zagotovo priča stapljanju oziroma poenotenju posebnosti posameznih narečnih različkov v splošnejšo rižansko in šavrinsko varianto, kasneje pa morda celo v enoten slovenski istrski pogovorni jezik. Njegova obravnava bo najverjetneje predmet sociolingvističnih raziskav, dialektologi pa se bomo povečali zlasti analizi v preteklosti zbranega dialektološkega gradiva.«

Monografija je zaradi področja raziskovanja omenjenega predela slovenske Istre jezikoslovno zanimiva tako za slovensko kot tudi za sosednji hrvaško in italijansko (romansko) jezikoslovje (atlas je obogaten tudi z italijanskimi prevodi kart in slovensko-italijanskim seznamom vprašanj), zlasti dialektologijo in leksikologijo. Potencialni bralci so tako jezikoslovci, dialektologi in drugi strokovnjaki humanističnih ved kot tudi laična javnost: vsi, ki jih zanimajo avtohtoni govori v obravnavanih istrskih krajih (Krkavče, Boršt, Nova vas nad Dragonjo, Padna, Sveti Peter, Dragonja, Sečovlje, Strunjan, Tinjan, Koper, Izola, Piran, Dekani, Hrvatini, Škofije, Bertoki, Puče, Sveti Anton, Šared, Pomjan, Buje in Milje) in (istrska) narečja nasploh.

V torek, 27. 2. 2024, je bila v Pretorski palači v Kopru predstavitev prvega zvezka atlasa *SiLA*, pri katerem je sodelovala tudi urednica in recenzentka Tjaša

Jakop, nastop pa so obogatili še številni narečni govorcev in glasbenik Marino Kranjac s svojim petjem in igranjem na harmoniko (gl. jezikovno karto »harmonika« spodaj). Dvorana je bila kljub dopoldanski uri polna; približno polovica občinstva je bila iz vrst informantov, narečnih govorcev, brez katerih, kot je povedala avtorica, te monografije ne bi bilo. Naslednji zvezek atlasa bo po besedah avtorice izšel kmalu.

Slika 1: Jezikovna karta za leksem *harmonika* (SiLA, karta št. 246)